

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ГЕНЕЗИС ТА СУЧАСНІ ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЦІЛІ

ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE: GENESIS AND MODERN FUNCTIONAL GOALS

Проблема забезпечення економічної безпеки постала перед українськими підприємствами на початку 90-х років. В межах короткого проміжку часу існувало переосмислення значення безпеки для функціонування та розвитку кожного суб'єкта господарювання. Розглянуто історичні етапи зміни поглядів на сутність поняття «економічна безпека підприємства» та охарактеризовано актуальні підходи до його трактування. Нині представниками бізнес-кіл приділяється все більше уваги вирішенню цієї проблеми, але за рахунок виключно набутого досвіду і без належного теоретико-методичного забезпечення такі дії залишаються малоєфективними. Обґрунтовано, що відхід від реагування на вплив окремих загроз з орієнтацією виключно на зменшення втрат на користь побудови системи економічної безпеки, що уможливорює виявлення та вжиття комплексу захисних заходів, дасть змогу зберігати під контролем внутрішні процеси та адаптуватися до зміни зовнішнього середовища.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, підприємство, загроза, ризик, інтерес.

Проблема обеспечения экономической безопасности встала перед украинскими пред-

приятими в начале 90-х годов. В пределах короткого промежутка времени существовало переосмысление значения безопасности для функционирования и развития каждого субъекта хозяйствования. Рассмотрены исторические этапы изменения взглядов на сущность понятия «экономическая безопасность предприятия» и охарактеризованы актуальные подходы к его трактовке. Сейчас представителями бизнес-кругов уделяется все больше внимания решению этой проблемы, но за счет исключительно приобретенного опыта и без надлежащего теоретико-методического обеспечения такие действия остаются малоэффективными. Обосновано, что уход от реагирования на воздействие отдельных угроз с ориентацией исключительно на уменьшение потерь в пользу построения системы экономической безопасности, что делает возможным обнаружение и принятие комплекса защитных мер, позволяет держать под контролем внутренние процессы и адаптироваться к изменению внешней среды.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность, предприятие, угроза, риск, интерес.

УДК 658.14:65.012.8

<https://doi.org/10.32843/bses.67-7>

Поліщук О.Б.

викладач

Заклад вищої освіти

«Університет Короля Данила»

Polischuk Olesia

Higher Educational Institution

“King Danylo University”

The problem of ensuring the economic security arose before Ukrainian enterprises in the early 90's. Within a short period of time, there was a rethinking of the importance of security for the functioning and development of each entity. The purpose of the study is to determine the historical stages and characterize the modern interpretation of the concept of “economic security of the enterprise” with the outline of current functional goals. To study the historical stages and characteristics of modern priorities of economic security of the enterprise used methods: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the essential characteristics of the concept of “economic security of the enterprise”; synthesis and analysis – definition of the main approaches to the interpretation of the concept of “economic security of the enterprise”; morphological analysis – to clarify the purpose and functional objectives of economic security of the enterprise; graphic – for a visual presentation of theoretical and methodological material; abstract-logical – for theoretical generalizations and conclusions of the study. The historical stages of changing views on the essence of the concept of “economic security of the enterprise” are considered. It is proved that the formation of modern understanding of economic security of the enterprise was not under the influence of foreign experience, but only through the influence of transformational processes in the national economy and business needs in developing a theoretical basis for the formation of protective redoubts. The current approaches to the interpretation of the concept of “economic security of the enterprise” are characterized, which are based on the focus on: ensuring the protection of the enterprise; efficiency of use of corporate resources; stability and stability of the system; coordination of interests. It was found that today the representatives of business circles pay more and more attention to solving this problem, but without proper theoretical and methodological support and due to the exclusively gained experience such actions remain ineffective. It is substantiated that the departure from responding to the impact of individual threats with a focus solely on reducing losses in favor of building a system of economic security, which allows to identify and implement a set of protective measures, allows to keep internal processes under control and adapt to environmental changes.

Key words: security, economic security, enterprise, threat, risk, interest.

Постановка проблеми. Поточна ситуація для більшості українських підприємств характеризується доволі складним перебігом подій, який формується під впливом значної кількості різноспрямованих факторів. Йдеться не лише про подальші трансформаційні зміни в національній економіці, які полягають у систематичному корегуванні монетарної політики, намаганні стабілізувати підприємницьке середовище через пошук балансу між потребою наповнення державного й місцевих бюджетів та посиленням фіскального тиску на суб'єкти господарювання, зростанні морального й фізичного зносу засобів виробництва за критично низьких темпів технологічного оновлення, що знижує конкурентоспроможність українських

товаровиробників на зовнішньому й внутрішньому ринках, але й про подальші втрати людського капіталу через високі темпи трудової міграції та демографічну кризу. Усе зазначене супроводжується політичною й соціальною нестабільністю з військовими діями на території країни. В межах останніх кількох років зростає актуальність негативних наслідків глобалізації, що розмиває національні кордони, цифровізації у просуванні товарів, яка вимагає радикальної перебудови системи маркетингу, обмежень щодо фізичного пересування людей як споживачів та робочої сили через новітню пандемію, викликану COVID-19. Якщо зазначені фактори характерні для усієї сукупності українських підприємств, то інша група має, ско-

ріше, індивідуальний характер, адже пов'язана з низьким рівнем менеджменту, складністю шахрайських схем, які спрямовані на нанесення втрат підприємству та блокування його подальшого розвитку, зменшенням обсягів ринку через зниження купівельної спроможності населення, корупцією в органах державної влади тощо. Сукупний вплив усіх факторів вимагає в умовах кожного окремого підприємства цілеспрямованої побудови захисних редутив зі створенням адекватної рівню агресивності зовнішнього середовища та наявного внутрішнього потенціалу системи економічної безпеки. Відсутність такої системи зменшує ймовірність виживання, а процес побудови потребує як досвіду, так і дотримання методичних основ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми економічної безпеки в умовах підприємств досліджували такі науковці, як М. Бендиков [1], Д. Ковальов, Т. Сухорукова [2], Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [3], Б. Коласс [4], М. Камлик [5], Н. Подлужна [6], М. Фоміна [7], А. Штангрет, М. Караїм, І. Штангрет [8]. В публікаціях цих науковців обґрунтовано важливість та сформовано теоретичні основи забезпечення економічної безпеки на рівні кожного окремого суб'єкта господарювання.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні історичних етапів та сучасного тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» з окресленням актуальних функціональних цілей.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В Україні, попри відносно короткий історичний проміжок, у межах якого актуалізувалася проблематика забезпечення економічної безпеки на рівні окремих підприємств, все ж таки можна визначити кілька етапів, які відображають зміни у трактуванні поняття «економічна безпека підприємства». На початку 90-х років минулого століття увага науковців була зосереджена на визначенні основ забезпечення економічної безпеки держави. Попри це, приватизаційні процеси, які полягали у роздержавленні, та активізація підприємницького середовища через створення нових суб'єктів господарювання спричинили виникнення низки проблем, що прямо чи опосередковано були пов'язані із забезпеченням безпеки бізнесу. Перший етап (1991–1995 роки) був найбільшою мірою пов'язаний з орієнтацією на захист комерційної таємниці [8]. Пояснюється цей факт тим, що зміна форми власності та загострення боротьби між товаровиробниками збільшили інтерес до технологічної документації. Як джерело втрати такої цінної інформації розглядався персонал, отже, захисні заходи були орієнтовані на ліквідацію джерел витоку інформації. Наступний етап (1995–1998 роки) пов'язувався з необхідністю захисту підприємства від негативного впливу зовнішніх загроз, основним джерелом яких була держава, тобто існували недоліки у

регулюванні національної економіки, такі як посилення фіскального тиску, високий рівень інфляції, ускладнений доступ до фінансових ресурсів, складність прогнозування державної політики, відсутність підтримки. Третій етап (1998–2001 роки) ознаменувався більш активним застосуванням системного підходу із виділенням у структурі економічної безпеки підприємства низки найважливіших функціональних складових частин. Стосовно кожної такої складової частини розраховувався рівень безпеки, визначалися ключові завдання та ідентифікувалися типові загрози, що в сукупності формувало загальне уявлення про економічну безпеку підприємства не лише як стану, але й як процесу, що є безперервним, вимагає ресурсного забезпечення та чіткості в управлінні. Четвертий етап (2001–2005 роки) пов'язаний із певним отождошенням економічної безпеки підприємства з ефективністю використання корпоративних ресурсів у двох взаємодоповнюючих ракурсах, тобто для формування необхідного ресурсного забезпечення безпекової діяльності та досягнення корпоративних інтересів. П'ятий етап (з 2005 року) визначається комплексністю у трактуванні досліджуваного поняття, коли до уваги беруться як зовнішні, так і внутрішні загрози, зростає важливість формування стратегії та розроблення тактики в діях суб'єктів безпеки, узгодженості цілей безпекової діяльності з місією і цілями розвитку підприємства, взаємодії із зовнішніми суб'єктами безпеки задля виконання поставлених завдань під час раціонального використання організаційного та ресурсного забезпечення. Узагальнюючи, вважаємо доцільним ще раз підкреслити, що формування сучасного розуміння економічної безпеки підприємства відбувалося не під впливом іноземного досвіду, а виключно через вплив трансформаційних процесів у національній економіці та потреби бізнесу у розробленні теоретичного базису формування захисних редутив, які відповідають фактичним реаліям ведення господарської діяльності в нашій країні.

В основі сьогоденного розуміння економічної безпеки підприємства наявні ключові параметри кожного з визначених етапів, але також існує їх переосмислення, виділення найважливіших моментів. Нами виокремлено чотири ключові підходи, які характеризуються суттєвими відмінностями та формують необхідне методичне підґрунтя для створення системи економічної безпеки підприємства. Перший підхід орієнтований на забезпечення захисту підприємства загалом, а також його майна, виробничого процесу, інтересів тощо. Основа цього підходу була закладена в публікації Д. Ковальова та Т. Сухорукової, де економічна безпека підприємства подавалась як «захищеність суб'єкта господарювання від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно

усунути різноманітні загрози або пристосуватися до наявних умов, що не відбиваються негативно на їх діяльності» [2, с. 49]. У цьому визначенні, окрім орієнтації на захист, присутній інший важливий параметр, який передбачає пристосування, тобто адаптацію до умов. До певного недоліку можна віднести те, що йдеться про захист виключно від зовнішніх загроз, коли поза увагою залишаються внутрішні, вплив яких може завдати не менших втрат. Відповідно до зазначеного, в межах цього ж підходу ширше розглядає сутність економічної безпеки підприємства М. Бендіков, який подає це поняття як «захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) і непрямих (пасивних) загроз» [1, с. 8]. Орієнтація на захист від впливу різного типу загроз є одним із ключових завдань для економічної безпеки підприємства. Водночас не враховано необхідність своєчасного реагування на інші складові частини небезпеки, тобто виклики й ризики, поява яких може спричинити зниження рівня безпеки.

Другий підхід, сутність якого нами вже частково розглядалась під час дослідження історичних етапів зміни поглядів на економічну безпеку підприємства, передбачає встановлення зв'язку між безпековою діяльністю та ефективністю використання корпоративних ресурсів. Однією з перших, хто обґрунтував таку позицію, була М. Фоміна, яка запропонувала тлумачити економічну безпеку підприємства як «стан найбільш ефективного використання ресурсів задля ліквідації загроз, забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах» [7, с. 56]. Інші науковці за цього підходу дотримуються доволі схожої позиції, лише певним чином конкретизуючи ті переваги або можливості, які підприємство може отримати завдяки формуванню необхідного ресурсного забезпечення безпекової діяльності через максимально ефективне використання корпоративних ресурсів. Не заперечуючи важливість використання усіх наявних ресурсів для вжиття захисних заходів, вважаємо, що надання переваги пошуку резервів для збільшення ефективності використання корпоративних ресурсів не є найважливішим завданням суб'єктів безпеки. Ці питання перебувають у сфері функціональних цілей економічного, планового й фінансового відділів, внутрішніх аудиторів. Суб'єкти безпеки повинні бути орієнтовані все ж таки на оцінювання рівня безпеки та вжиття заходів щодо досягнення й підтримання її необхідного рівня.

Третій підхід нами визначено як такий, що передбачає досягнення й підтримання стійкості системи та стабільності у фінансово-господарській діяльності підприємства. Так, М. Камлик тлумачить економічну безпеку підприємства як «стан розвитку господарюючого суб'єкта, який

характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних чинників й протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності» [5, с. 119]. Більш чітко сутність цього підходу обґрунтовує Н. Подлужна, яка подає досліджуване поняття як «характеристику системи, що самоорганізовується й саморозвивається, стан, за якого економічні параметри дають змогу зберегти головні її властивості, рівновагу і стійкість за мінімізації загроз» [6, с. 12]. Доцільно відзначити, що така позиція повністю відповідає системному підходу, коли існування й розвиток відкритої соціально-економічної системи визначається її здатністю зберігати свою стійкість і стабільність функціонування.

В основі четвертого підходу лежить термін «інтерес». В науковій публікації Г. Козаченко, В. Пономарьова та О. Ляшенко обґрунтовується важливість «гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства» [3, с. 87]. Якщо в цьому визначенні йдеться лише про гармонізацію інтересів, тобто їх узгодження між підприємством та суб'єктами зовнішнього середовища, то В. Колласа вказує на пріоритетність «захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, який формується адміністрацією та персоналом шляхом вжиття системи заходів правового, організаційного та інженерно-технічного характеру» [4, с. 256]. На нашу думку, одним із завдань суб'єктів безпеки має бути не лише узгодження та захист інтересів у взаємодії із зовнішніми суб'єктами безпеки, але й узгодження корпоративних інтересів, тобто власників, менеджменту та персоналу. Цей аспект є особливо актуальним на фоні посилення корпоративних конфліктів, негативний вплив яких на рівень безпеки іноді є більш суттєвим порівняно із загрозою з боку суб'єктів зовнішнього середовища.

Підбиваючи проміжні підсумки, маємо ще раз наголосити на тому факті, що кожен із визначених та охарактеризованих підходів акцентує увагу на певному важливому параметрі економічної безпеки підприємства, але при цьому не позбавлений певних упущень. В сукупності усі підходи формують необхідну основу для окреслення мети та функціональних цілей економічної безпеки підприємства в сучасних умовах на українських підприємствах. Відповідно, вважаємо, що мету економічної безпеки підприємства можна визначити як забезпечення стійкості й стабільного функціонування, відповідно до стратегічних цілей розвитку підприємства, шляхом вжиття захисних заходів стосовно протидії/адаптації до внутрішніх та зовнішніх викликів, ризиків і загроз для уможливлення досягнення корпоративних інтересів, попри

високий рівень невизначеності. У цьому визначенні фактично враховано усі основні позиції виділених вище підходів зі спробою ліквідувати виявлені неточності та упущення. Відповідно до змісту мети, можна окреслити такий перелік основних функціональних цілей (рис. 1):

- забезпечення стійкості й стабільного функціонування в умовах невизначеності шляхом досягнення та підтримання встановленого рівня економічної безпеки, що уможлиблює досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства;
- своєчасне розпізнавання та вжиття захисних заходів стосовно внутрішніх та зовнішніх викликів, ризиків і загроз;
- досягнення корпоративних інтересів, які пов'язані з високою ефективністю використання наявних ресурсів, конкурентоспроможністю продукції, часткою ринку та рівнем прибутковості фінансово-господарської діяльності;
- ефективне здійснення безпекової діяльності на основі організації внутрішньої взаємодії усіх

підрозділів та посилення співпраці із зовнішніми суб'єктами безпеки.

Висновки з проведеного дослідження.

Умови ведення бізнесу в нашій країні складно назвати комфортними, скоріше, йдеться про високий рівень невизначеності, що вимагає максимального приділення уваги формуванню надійної системи економічної безпеки, яка повинна захистити підприємство від впливу негативних внутрішніх та зовнішніх факторів та сприяти використанню нових ринкових можливостей.

В межах короткого проміжку часу було наявне переосмислення сутності економічної безпеки підприємства з усвідомлення неможливості ведення бізнесу без формування відповідного безпечного підґрунтя, яке не є одномоментним, а потребує постійної уваги, зокрема через створення певної системи.

Створення та вдосконалення системи економічної безпеки підприємства вимагає часткової перебудови системи управління підприємством задля надання суб'єктам безпеки відповідних

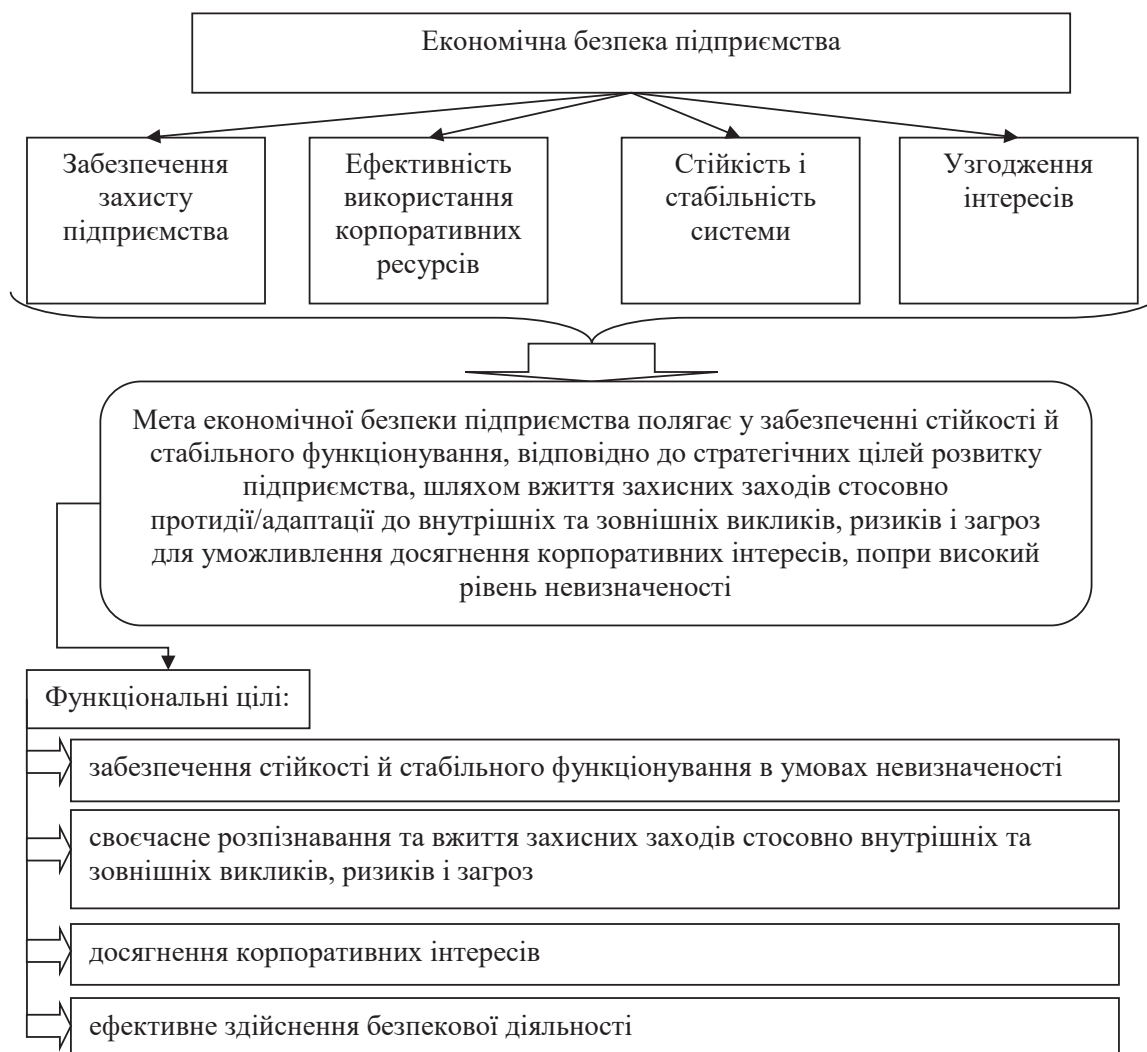

Рис. 1. Теоретичні основи економічної безпеки підприємства

Джерело: авторська розробка

повноважень щодо формування необхідного інформаційного забезпечення та втручання в діяльність усіх структурних підрозділів з огляду на пріоритетність виконання завдань у сфері безпеки, що уможливило подальше функціонування та розвиток підприємства як соціально-економічної системи. Теоретичні основи таких змін повинні стати об'єктом наступних досліджень у цій сфері.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект). *Консультант директора*. 2010. № 2. С. 7–13.
2. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия. *Экономика Украины*. 2004. № 10. С. 48–52.
3. Козаченко Г., Пономарьев В., Ляшенко О. Экономическая безопасность предприятия: суть и механизмы обеспечения : монография. Киев : Либра, 2003. 280 с.
4. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы. Москва : Финансы, ЮНИТИ, 1997. 576 с.
5. Камлик М. Экономическая безопасность предприятия: экономико-правовой аспект : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2005. 432 с.
6. Подлужна Н. Вибір критерія економічної безпеки підприємства. *Наукові праці Донецького державного технічного університету*. 2002. № 46. С. 10–16.
7. Фоміна М. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : монографія. Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. 140 с.
8. Штангрет А., Караїм М., Штангрет І. Стратегічне управління економічною безпекою підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 6(17). URL: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-5> (дата звернення: 31.07.2021).

REFERENCES:

1. Bendikov M. (2010) Ekonomicheskaya bezopasnost' promyshlennogo predpriyatiya (organizatsionno-metodicheskiy aspekt) [Economic security of an industrial enterprise (organizational and methodological aspect)]. *Konsul'tant direktora*, no. 2, pp. 7–13.
2. Kovalev D., Sukhorukova T. (2004) Ekonomicheskaya bezopasnost' predpriyatiya [Economic security of the enterprise]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 10, pp. 48–52.
3. Kozachenko H., Ponomarov V., Liashenko O. (2003) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizmy zabezpechennia [Economic security of the enterprise: the essence and mechanisms of provision]. Kyiv: Libra. (in Ukrainian)
4. Kolass B. (1997) Upravlenie finansovoy deyatelnosti'yu predpriyatiya. Problemy, kontseptsii i metody [Financial management of the enterprise. Problems, concepts and methods]. Moscow: Finansy, YUNITI. (in Russian)
5. Kamlyk M. (2005) Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti: ekonomiko-pravovyi aspekt [Economic security of business: economic and legal aspect]. Kyiv: Atika. (in Ukrainian)
6. Podluzhna N. (2002) Vybir kryterii ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The choice of criteria for economic security of the enterprise]. *Naukovi pratsi Donetskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu*, no. 46, pp. 10–16.
7. Fomina M. (2005) Problemy ekonomichno bezpechnoho rozvytku pidpriemstv: teoriia i praktyka [Problems of economically safe development of enterprises: theory and practice]. Donetsk: DonDUET. (in Ukrainian)
8. Shtanhret A., Karaim M., Shtanhret I. (2019) Stratehichne upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Strategic management of economic security of the enterprise]. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk*, no. 6(17). Available at: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-5> (accessed 20 July 2021).